

itáliai tájképei a híres környezet-elmélet vagy az újabb nadlerizmus illusztrációi lehetnének.

Utirajzokról van szó. Kellemes színvázlatokról, melyeket naplórészleteknek tekinthetünk. Az a renyheség vezethette Szabó krétáját kirándulása közben, mely a tenger után szomjazó északi embert elfogja. (Lásd: Fejtő: Érzelmes utazás és Szabó Zoltán: Vaskapun tul.) Ez a renyheség maga az askézist követelő világnézet vetkezése, alkudozás és tétova tapogatózás bizonyos korszerű jelszavakkal takargatható pragmatizmus felé. Az élet túlaradó szépségének kísértései közt bizonyos érzelmes és lírai felelőtlenség szolgálja ilyenkor a művészt, aki addigi élete mértani és logikus mértékeit elhagyja.

Az alap többnyire szürke, vagy krémsárga papír, mely a harsogóbb pasztelszíneket is tompítja. Ez az egyhangú alapozás adja a képek változhatatlan bágyadtságát, a leselkedő szomorúság változatait. A bugaci puszta négy homokmezővel körülvett tájképe fejezi ki legjobban ezt az atmoszférát. Görög- és olaszországi képein nem találunk emberi alakot, de olyan részleteket sem, melyek a klasszikus kultúra maradványaira emlékeztetnek. A táj vagy a sablonos külvárosi részletek érdeklik. Persze kizárólag festészeti szempontból, hisz ez a művészet már kifejezetten novella-ellenes. Epikai azaz naplószerű jellegzetessége a képek egymásutániságában van. Emlékek ezek a festmények: fény és színimpresziók. Mindaz, amit itt látunk, a legtermészetesebb példája az impresszionizmusnak. Menekülés a rajz elől. Ezuttal biztos kezű rajzoló menekülése, aki a megtevéstől színek közt nem bolyong tétován és vigyázatlanul egy pillanatra sem. Görögországi tájképei közül a Vouliagmeni V., VI. és VII.-ben árulja el a legtöbb tudást. Olaszországi képei a házfalakon bujdosó fények változataival érdekesek és kellemesen színesek. Nápoly I. és Fiesole I. című paszteljei annak ellenére, hogy a japán művészettel való közösségük letagadhatatlan, lenyűgöző hatást váltanak ki. Érdekes, hogy éppen Bulgáriából hozott magával Szabó Béla építészeti emlékeket. Bucuresti-i paszteljei az évszak és éghajlat változata mellett is mintha kissé kérszerűen hangsúlyoznák, hogy a természetben nagyok az eltolódások.

Valamennyi: a remeteség után vágyakozó egyén vallomása. Szinte ugyanannyi tanubizonyosság mellett, miképpen kerülte ki Szabó tanulmányutja alkalmával az élet nagy ütemmel mozgó központjait s a városi civilizáció jellegzetességeit. A hajdani mérnök önmagára talált vegre: lírikus lett. (Kováts József)

A BÖLCSELET ÉS TECHNIKA. A tudományos és ipari technikák a történelem folyamán különböző, többé-kevésbé közvetlen természetű befolyást gyakoroltak a bölcselőre. A legközvetlenebb befolyás kétségtelenül az, hogy az ipar egy szép napon a tudományoktól recepteket követelt az emberről a munkások munkateljesítményi hozamának a feljavítása céljából. Így született meg *Taylor*ral a pszichotechnika.

Valamivel már távolabbi befolyás, amit különböző időkben bizonyos, biztos módszert nélkülöző tudományágak részéről kipróbált technikák a bölcselői stúdiumokra gyakoroltak. Ebben a vonatkozásban visszamehetünk egész Spinozáig, Spinoza matematikai technikájának alkalmazásáig az etikára: „more geometrico demonstrata“. Hozzánk közelebb eső időkben megemlíthetjük a matematikai jellegű politikai közgazdaságtant és a biológia haladásából született organiztikus társadalomtudományt. Megnevezhetjük *Ribot* kísérleti lélektanát is.

Közvetettebb, de mélyebb sodrással változtatja meg a technika az emberek életfeltételeit s ezáltal a világ nézését, amelyben élünk. Ez a

körülmény a bölcselőket, jól-rosszul, a világ e képének tanáikba való bevitelére vezette. Különösen, amikor kifejezni próbálják a szellemi életet, ezt az állandóan elröppenő s az elemzéssel szemben oly rebellis természetű realitást, úgy hogy általában nem csinálnak egyebet, mint hogy az anyagi világ nyújtotta képeket allegóriák formájában adják vissza. A hagyományos pszichológusok műveinek segítségével szinte rekonstruálhatók koruk technikái.

Az antik görög kocsiverseny jelentősége Platon *Phaidros* című mithoszában tükröződik. Ebben a mithoszban a lélek két, egy fehér és egy fekete paripa kocsisa. A barlang-mithoszban, az *Allam* hetedik könyvében ugyanez a Platon a bábszínházak játékosaira gondol: „Az ut mentén képzelj el egy falat, hasonlatosan azokhoz a közfalakhoz, amiket a csepürágok maguk és a nézők közé állítanak, hogy a nézők tekintetét a mutatvány közben a játékról és a csodák titkos rugóiról eltereljék.“ *Leibnitz* metaforái egy tökéletesbitett technikának felelnek meg: a monádok prästabilitált harmóniája egy kinosan exakt órás üzeméhez hasonlatos. *Condillac* szoboridoma a *Traité des sensationsban* a *Vaucanson*-féle automaták nagy divatának felel meg. Már *Descartes* művében egyáltalán nem számlálhatók meg a mechanikai konstrukciókból, az automatákról (pl. a gépállatok elmélete a *Discours de la Méthode* ötödik fejezetében) vagy az órakészítésből (*Traité des passions*, tizenhatodik pont) vett képek. A fényképészet feltalálása a pszichológusokat tüstént a szemlemnek egy sötétkamrával való összehasonlítására s az általánosítás empirikus elméleteinek a konstruálására készítette: innen *Galton* összetett képei. A megszokás és az emlékezet psycho-physiológiai elméletei egyidejűleg fejlődtek ki a hirszolgáltatás eszközeivel. Descartestól és Descartes állat-szemlémeivel még abban a korban tartunk, amikor vágató lovasok kergetik egymást a hirtelleg az országutakon; Ribautval és Jamesszel a táviródrótok korában — egy közelebbi, a rádiótól kölcsönzött mithosz várakozásában. *Bergson* könyvei (aki egész tanítását a gondolkodás és az anyag tovább nem magyarázható szembeállítására építi) teli a korabeli technikától kölcsönzött allegóriákkal: így pl. a távirászhasonlata, aki a sürgőnyt ellenőrzés végett a feladó helyére visszakopogtatja, amivel Bergson a figyelem és észlelet szerepét magyarázza.

De a lélektan körén túl is hozhatunk fel példákat erre az átvitelre. Így szervezi pl. *Auguste Comte* a tudományok bölcséletének konstruálásakor a tudósok és bölcselők közötti munkamegosztást. Kora növekvő nagyipari munkásai és mérnökei közti munkamegosztás mintájára.

Negyedszer, még tágabb értelemben megfigyelhető, hogy a technika fejlődése problémákat szül, amelyek tanulmányra készítették a bölcselőket; különösen szembetűnő ez az etika és a társadalomtudomány terén, de érvényes a lélektanra is. Így pl. a képességek felosztását Platonnál durva élvezetekre (a has), nemes szenvedelmekre (a sziv) és értelemre (a fej) a görög város osztályainak munkásokra, katonákra és intellektüelekre való felosztása inspirálta. Hasonlóképp *Aristoteles*-nél az emberek egyenlőtlenségének erkölcsé annak a civilizációnak felel meg, amelyben a rabszolgamunka technikai szükségszerűség. Ugyanígy példák: a nagyipar és a politikai közgazdaságtan egyidejű születése a XVIII. század Angliájában vagy *Saint-Simon* industrializmusa s a szocialista elméletek felvirágzása a XIX. században.

Végül a technika legközvetettebb befolyása a bölcséletre az, hogy a technika megváltoztatja magát az embert és az emberi gondolkodás formáit, amelyek pedig a bölcséleti tanulmány lényeges anyagát teszik. Igazolja ezt a pszichológusoknak az a megkapó bizonyítása, amely sze-

rint a mai ember és a mai gyermek a jelenkorról, a mozgásról, az egyensúlyról olyan képzetekkel rendelkezik, aminővel elődeink nem rendelkeztek. Még általánosabban kifejezve: maga az ész felfogása is fejlődik a civilizáció haladásával. A vadak „prälógikus“ esze különbözik a logikus észától, ahogy ezt Aristoteles meghatározta s Hegel és Marx dialektikus észfogalma kezdi háttérbe szorítani az arisztotelikus észfogalmat. Ami az elméleti észre érvényes, méginkább érvényes a gyakorlatira, amely gyorsabban változik. Aristotelesnél az ész az egyenlőtlenség erkölcsét involválja („erkölce csak a szabadoknak van”); Kantnál, (akinek a logika mindenestre ugyanaz, mint Aristotelesnél) az ész az egyenlőség erkölce után sóvárog („minden ember szabad, egyenlőjogú polgárként születik”), megfelelően az időnek, amikor a technikai haladás az életfeltételek és a kultúra bizonyos kiegyenlítődsét engedi és követeli.

Magától értetődik, hogy a bölcsélet és a technika közötti vonatkozások kölcsönösek; ha a bölcsélet a széles rétegekben az ember tudatossá levése gazdasági feltételeiről és technikai szükségleteiről, úgy ez a tudatossá levés a maga részéről visszhangra talál az emberek materiális életében, amit egy eszmény szerint alakít. (*René Maublanc*)

A MODERN JAPAN KATONAI IDEOLÓGIAHOZ. *Hu-Se*, az új kínai irodalom s műveltség egyik vezető írója három tényezőre vezeti vissza azt az igen gyors folyamatot, amit Japán occidentalizálódásának szoktak nevezni. *Hu-Se* szerint a Felkelő Nap birodalmában a katonai kaszt tagjai közül kerültek ki a reformmozgalom vezetői és legfőbb irányítói. Ennek a kasztnak, már feladata következtében is, igen erős s alapos katonai nevelésben volt része s ilyenformán viszonylag könnyen s gyorsan magáévá tudta tenni azt a haditechnikát, ami a nyugati államok civilizációjának a terméke s mely olyan hatalmas erőt s tekintélyt biztosított az erőszakkal betörő fehérbőrű európaiak számára. Végül pedig a japán politika már jóval az európai behatolás előtt összpontosító irányzatot vett fel s ez szintén jelentékeny mértékben kedvezett a modern életformák bevezetésének.

Japán politikai egységét főként Kína politikai sokrétűségével szembeállítva értékelhetjük. A földrajzi adottságok, amiknek döntő a fontossága az ilyen kérdésekben, Kína számára a szétmorzsolódást, a provinciális elzárkozást, a kohézió hiányát idézték elő, viszont Japánban a centralizálást, az erők összefogását s a terjeszkedési törekvéseket tették szükségsszerűvé. Japán sem kerülhette ki a külelenséggel való fegyveres összetűzéseket, de a háború pusztításainak mégis kevésbé volt kitéve, mint akármelyik nyugati nemzet. A XVI. század óta állandó békének örvendett a Nippon szigetcsoport, melynek politikai állandóságát katonai diktatura biztosította. Ebben az állandósult rendszerben minden hatalom a katonai kaszt kezei között összpontosult s a többi osztályok kénytelenek voltak magukat alávetni a katonák érdekeinek. Ezt a diktaturát nem is maga a császár, hanem a frank királyokhoz hasonlóan a palota parancsnoka (*major domus*) gyakorolta, akit a *sogun* cím illetett meg. A *sogun* kényuralmát jólőre megalapozta a hűbériség, mely a parasztságot kegyetlenül alávetette a *dajmok* (*nagybirtokosok* s a *szamurájok* hűbérurak, vazallusok) gazdasági, politikai és jogi szupremáciájának.

Tulzás nélkül mondhatjuk, hogy a modern Japán militarizmusának és sovinizmusának gyökereit részben abban a társadalmi szervezetben s abban a közfelfogásban kell keresni, melyet a feudalizmus megmerevedése alakított ki. Nem állítjuk, hogy egészen, mert a földrajzi és a tör-